

Stimulering van de 'Beroepskolom' door regionale samenwerking

een adviesnotitie

R. van Asselt
Augustus 2016

Vooraf

Deze notitie is mede opgesteld naar aanleiding van discussies over regionale samenwerking (vmbo-)mbo-hbo in het landelijk expert-overleg BK16/20, op de Dag van de Beroepskolom 2014 en 2015¹ en op verzoek van en na overleg met OCW-beleidsmedewerkers over de mogelijke vormen en inhouden van regionale samenwerkingsrelaties in de beroepskolom.

Bij afwezigheid van een landelijke wettelijk en bestuurlijk kader voor de beroepsopleidingenkolom als onderdeel van het stelsel, is stimulering van de beroepskolom vrijwel geheel afhankelijk van regionale samenwerking tussen betrokken onderwijsinstellingen en het beroepenveld.

In de 'Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025', die mede leidraad is voor dit advies, worden de noodzaak, condities en mogelijkheden van het 'wat' van de regionale samenwerking breed uitgemeten. Mogelijk dat deze notitie een deel van de 'hoe'-vraag kan beantwoorden.

De paragrafen 1 en 2 geven een probleemschets van de knelpunten in de 'beroepskolom' en de doorstroom en het studiesucces van mbo'ers daarin. Deze schets geeft een onderbouwing van de eisen die aan regionale samenwerkingsverbanden gesteld moeten worden (paragraaf 3) en van de adviezen aan landelijke overheden (paragraaf 4).

Waar relevant zijn referenties in de voetnoten opgenomen.

De opsteller van deze notitie is oprichter van het Lica en was 15 jaar directeur daarvan; hij was oud-lector Instroommanagement en Aansluiting van Saxion Hogescholen en is thans voorzitter van BK16/20.

¹ Zie ook "Verslagen, uitkomsten en aanbevelingen van de Dag van de Beroepskolom", Leido Academy, Daale en Nienhuis, 2014 en 2015.

Inhoud

1. Bruggen bouwen tussen bewegende oevers <i>(de bewegingen, de oevers, reflectie op de aanpak tot nu toe, toegankelijkheid)</i>	4
2. Fundamenten voor een beroepskolom <i>(uitgangspunten, flexibiliteit en toegankelijkheid)</i>	7
3. Adviezen omtrent versterking van regionale samenwerking <i>(structureel perspectief, probleemanalyses, samenwerking op micro niveau, kwaliteitszorg)</i>	11
4. Advisering aan overheden <i>(geadresseerde adviezen aan onderwijskoepels en OCW)</i>	15
Bijlage <i>(diplomarendementen mbo'ers in hbo)</i>	17

- *Doorstroom tussen sectoren en opleidingen stopt;*
- *Het onderwijsaanbod is nog te weinig gedifferentieerd;*
- *Naast kwalificatie ligt er nog te weinig nadruk op socialisatie en persoonsvorming;*
- *Studenten zijn weinig gemotiveerd. Ze besteden weinig tijd aan hun studie en worden tegelijkertijd ook te weinig uitgedaagd. Ook is er nog niet genoeg aandacht voor talent en talentontwikkeling;*
- *Het studiesucces is nog laag; studenten doen lang over het afronden van hun opleiding en de uitval is met name in het hbo hoog;*
- *De verbinding met de samenleving, waaronder bedrijven, maatschappelijke organisaties en de stad verbetert, maar moet nog beter;*
- *Het Leven Lang Leren kan nog beter;*
- *Er is nog te weinig onderzoek in het hbo.*

Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025, pag. 16

Het ontbreekt te zeer aan een structureel perspectief op regionale samenwerking in de keten.

Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek
2015-2025, pag. 47

1 Bruggen bouwen tussen bewegende oevers

1.1 De bewegingen

De regionale samenwerking in de ketens vmbo-mbo-hbo en (ha)vo-hbo is de laatste jaren fors toegenomen. Daar is ook alle reden voor. De doorstroom in de keten stagneert en veel studenten vallen uit of studeren sterk vertraagd. Dat geldt voor beide leerlijnen in vergelijkbare, ernstige mate. Zie ook de bijlage, waarin de diplomarendementen van de mbo-instromers per hbo-sector zijn aangegeven.

Er zijn vele probleemanalyses van de gebrekkige doorstroom voorhanden. Vaak wordt daarbij een onvoldoende aansluiting (programmatisch, didactisch), de verandering in leeromgevingen en onvoldoende loopbaanoriëntatie door studenten als bronnen van een slechte doorstroom benoemd². Hierop zijn twee aanvullingen van belang.

De onderdelen van de keten (vmbo, mbo, havo/vwo en hbo) ontwikkelen zich tot nu toe nog steeds nagenoeg autonoom waarbij in ieder van de betrokken voor- of vervolgopleidingen in de keten *achteraf* aanpassingen moeten worden getroffen om de aansluitende leerwegen zo goed mogelijk begaanbaar te houden. Op deze wijze wordt doorstroom met behoud van aansluiting een voortdurende poging om meer stabiele en duurzame bruggen te bouwen tussen bewegende oevers. Dit type fricties in de scharnierpunten in de keten wordt in toernemende mate gezien als bron van de doorstroomproblemen. Veelzeggend in dit verband zijn de recente vernieuwingen van het mbo-onderwijs; in de kwalificatiedossiers van de niveau-4 opleidingen worden op geen enkele wijze de doorstroomrelevante leerinhouden benoemd dan wel in competenties beschreven. In welke zin is de drievoudige kwalificatie – waaronder de hbo-doorstroomkwalificatie - dan nog te verantwoorden en waar te maken?

De onderwijsontwikkelingen in het vmbo, mbo en hbo voltrekken zich “met de ruggen naar elkaar”. Het wordt dan wel erg lastig om een doorlopend programma te ontwikkelen.

Schoolleider VO, regio Twente

1.2 De oevers

Daarnaast is er een groeiend besef – niet alleen geconstateerd in de Strategische Agenda, maar ook op de werkvloeren – dat ook de onderwijs(leer)processen en de onderwijsorganisatie in de ketendelen zelf verbetering behoeven waarbij onder andere meer maatwerk voor leerlingen en studenten geleverd zou kunnen worden. Het (gedragen) paradigma van ‘recht doen aan ver-

² Zie ook “Doorstroom in onderwijs en de betekenis van een goede aansluiting”, Saxion Hogescholen, Van Asselt, 2007.

scheidenheid' wordt nog onvoldoende waargemaakt in met name de hbo-fase van de beroepsopleidingenkolom.

1.3 Stelselwijziging?

Het is niet realistisch te verwachten dat om deze redenen op korte of middellange termijn een stelselwijziging wordt doorgevoerd waarbij een vernieuwd, samenhangend stelsel van beroepsopleidingen gecreëerd en aangestuurd wordt. Politiek is dat geen haalbare kaart. Bovendien zijn onderwijsinspecties, vakverenigingen, velddirecties binnen OCW en de onderwijskoepels gescheiden in vo-, bve-, hbo- en wo-geledingen. Dat betekent dat vooralsnog :

- *in de regio's* de aansluiting en doorstroom in de keten(s) gezamenlijk zullen moeten worden aangepakt, en
- overheden mogelijkheden zouden moeten bieden om de die aanpak en oplossingen op een gerichte wijze mogelijk maken, en/of (juridische) belemmeringen wegnemen.

Om deze processen goed op elkaar af te stemmen en periodieke disseminatie van ervaringen mogelijk te maken is een structureel regionaal en landelijk perspectief op de betekenis (inhoud en functie) van de beroepskolom, op de aansluitingen in die kolom, en op doorstroom/studiesucces noodzakelijk. Mede op basis daarvan kan een structurele en duurzame regionale en landelijke samenwerking in de keten ontstaan en kan sprake zijn van een 'beroepskolom'.

Overigens dient te worden toegejuicht dat met het oog op de Strategische Agenda binnen het ministerie van OCW een overleggroep mbo-hbo bestaat.

1.4 Reflectie op de aanpak tot nu toe

Er leeft in de regio's een grote diversiteit aan visies, oplossingsrichtingen en activiteiten om de doorstroom en het studiesucces te verbeteren. Zowel in de sector-overstijgende activiteiten als in een domeinspecifieke aanpak.

Niet zelden ontbreekt een heldere *en volledige* probleemanalyse en worden activiteiten op slechts een enkel deelaspect van dit complexe probleem gericht³. De ervaringen leren tevens dat de regionale samenwerking op wat langere termijn broos is en vaak afhankelijk van enkele enthousiaste managers of docenten.

Een dominant kenmerk van deze activiteiten is de weinig succesvolle (dwangmatige) homogenisering van de verder *toenemend* heterogene hbo-instroom. Recht doen aan verscheidenheid lijkt daarbij dan onvoldoende aan de orde. Een nieuw aankomend aandachtspunt hierbij is de toenemende heterogeniteit van de hbo-instroom door studenten die straks al dan niet een of meerdere keuzedelen 'Keuzedeel Voorbereiding HBO' hebben gevolgd.

Van deze en andere ervaringen wordt buiten de eigen regio – misschien onbedoeld - nauwelijks gebruik gemaakt en veelal gaat men ook niet actief op zoek naar goede voorbeelden elders; ieder vindt nog steeds het liefst het eigen wiel uit.

Verschillende criteria voor, en opvattingen over studiesucces en toegankelijkheid van onderwijs alsmede de wijzen waarop studiesucces is te verbeteren belemmeren vaak de disseminatie van ervaringen. De diversiteiten dragen ook niet bij aan overzichtelijkheid in de kolom en transparantie die richting moet geven aan loopbaan- en studiekeuzebegeleiding.

³ Denk aan de stimulering van de studiekeuzecheck, de invoering van het BSA, de regionale aansluitcursussen, de aandacht voor leerloopbaancompetenties, het schakeljaar; op zich allemaal nuttige activiteiten, maar ontoereikend en niet in samenhang ontworpen en uitgevoerd.

Samenwerking, uitwisseling van ervaringen en afstemming van activiteiten lijkt dan ook van groot belang en essentieel als het gaat om een nieuwe aanpak, gelet op de voorstellen die in de Strategische Agenda worden gedaan. Ook hier wil deze notitie toe aanzetten.

1.5 Toegankelijkheid

Het denken over onderwijs toegankelijkheid van de bovenkant van de beroepskolom lijkt zich tot nu toe (politiek) te vernauwen tot drempelloze toelaatbaarheid⁴ tot alle vormen van hbo-vervolgonderwijs. Een scherpere definitie van toegankelijkheid waarbij ook geschiktheid, studieresultaten, gewaardeerd voelen en doorstroom naar de arbeidsmarkt een rol spelen, lijkt landelijk en regionaal thans aan de orde. Toegankelijkheid in deze zin vraagt om vernieuwd beleid bij het ontwerpen van een structureel perspectief op de beroepskolom en het vraagt om intensieve(re) leerloopbaanbegeleiding.

Opmerkelijk is dat in de aanpak tot nu toe een nagenoeg drempelloze overgang mbo4-hbo plaatsvindt, terwijl voor de havo-instroom in het hbo wel aanvullende toelatingseisen per profiel worden toegepast om geschiktheid aan te geven en studiesucces te bevorderen.

...En hier gaat het nu over toegankelijk onderwijs, je thuis voelen, ontdekken van je kundigheid waardoor je meedoet en meetelt. Dit vraagt om een kritische reflectie op de vormgeving van het onderwijs.

Sectormanager hogeschool

⁴ Dan wel: toelatingswaardigheid

*Ik wil niet alleen dat het hoger-onderwijsstelsel goed toegankelijk is voor leerlingen en studenten die instromen in het hoger onderwijs, maar ik wil studenten binnen het hoger onderwijs ook kansen bieden om het maximale uit hun talent te halen. Daarvoor is het belangrijk dat het onderwijsaanbod goed aansluit op de verschillende niveaus, interesses en ambities van de steeds gevarieerder wordende studentenpopulatie. **Een meer gedifferentieerd aanbod is nodig.***

Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025, pag. 53

2 Fundamenten voor een beroepskolom

2.1 Uitgangspunten

Wat is de ‘beroepskolom’ meer dan een keten van gestapelde kwalificaties die onvoldoende verbinding met elkaar hebben?

Het gaat, voor de beroepskolom, allereerst om een drietal (actuele) funderende uitgangspunten die de betrokken schoolorganisaties, beroepenvelden en overheden houvast kunnen bieden bij het ontwerpen van succesvolle leerwegen in de keten van beroepsopleidingen.

Zo’n uitgangspunt is dat de leerling/student een succesvolle doorlopende leerweg aflegt indien:

- hem/haar⁵ de kans geboden wordt om zijn talenten en passies zo ver mogelijk te ontplooiën en
- hij/zij een kansrijke beroepsbeoefenaar kan worden.

Dit lijken open deuren; echter, dit uitgangspunt is niet conflictvrij. Eisen die het beroepenveld stelt lopen niet altijd parallel aan de wens van een individuele onderwijsdeelnemer om zich maximaal te ontplooiën binnen zijn passies. Het definiëren en ontwikkelen van een structureel, leerlinggericht perspectief is (dan ook) niet een zaak die alleen bij een onderwijssector of alleen bij het beroepenveld ligt. Onderwijs, beroepenveld en overheden zullen dit dan ook gezamenlijk moeten aanpakken en om die reden ook (direct of indirect) in landelijke en regionale samenwerkingsverbanden moeten participeren gericht op de ontplooiing van het individu leidend tot een gecreëerde kans voor de regio.

Een tweede funderend element voor een doorlopende keten van beroepsopleidingen is de benodigde flexibiliteit in het onderwijs die recht doet aan verscheidenheid voor met name de hbo-instroom, mogelijk leidend tot aan de instroom *aangepaste hbo uitstroomprofielen*⁶. Deze maatwerk-profileringen, die hierna verder worden uitgewerkt, dienen binnen de kaders van een herkenbaar hbo-niveau te worden bereikt. Ook om deze reden is een bezinning op hetgeen onder de diverse hbo-niveaus wordt verstaan zeer urgent. Het beroepenveld zou hierbij nauw betrokken moeten zijn.

Een derde fundament is een eenduidige opvatting over wat onder doorlopende leerwegen in de kolom moet worden verstaan. Bezinning op studiesucces, op het omgaan met ‘uitvallers’ en op

⁵ Vanwege de leesbaarheid wordt onder hij/zijn/hem ook begrepen: zij/haar/haar

⁶ Het gaat hierbij zowel om de flexibilisering van uitstroomprofielen van het initiële onderwijs als ook op het bereiken van gecertificeerde leeruitkomsten binnen een systeem van levenlang leren

de relatie met beroepsprofielen in het beroepenveld is daarvoor essentieel. Naast streefnormen voor studiesucces vraagt ook de omgang met uitvallers een andere aanpak. Uitvallers uit een opleiding zouden meer dan thans het geval is als mogelijk kansrijke instromers op een andere leerroute kunnen worden beschouwd en niet alleen maar worden gezien als schoolverlaters. In het geval dat een student niet in staat blijkt het gehele formele programma af te ronden en daarom het (bekostigd) onderwijs verlaat zou hij een portfolio met wel afgeronde onderwijs-eenheden moeten meekrijgen. Bij het voornemen van een student om een bepaalde hbo studie te stoppen zou de nog resterende bekostiging van de student kunnen worden ingezet om nog een aantal kwalificaties te behalen die een doorstart in een andere opleiding, in een bedrijfsopleiding of in een baan kansrijker maken.

Een kenmerk van een dergelijke opvatting over de beroepskolom is dat het 'no dead ends' kent, maar continu de ontwikkeling en de loopbaan van een student optimaliseert. Voortzetting van een opleiding op een andere hogeschool, of een niet-bekostigde onderwijsinstelling dan wel bedrijfsopleiding wordt dan binnen de beroepskolom niet als uitval aangemerkt. Anders gezegd: er zijn geen 'doodlopende leerwegen' meer in beroepsopleidingenkolom, een insteek die ook van belang is voor de studiekeuze, denkend aan de rol van ouders, decanen en andere studie-begeleiders. Ook het regionaal beroepenveld is zoals gezegd hierin betrokken.

Deze drie aspecten zouden in samenspraak met onderwijs en beroepenveld mee-ontworpen moeten worden in de versterking van de regionale beroepskolom en de nog te formuleren maatschappelijke en onderwijskundige visie op de kolom. De versterking van de beroepskolom vraagt om inhoudelijk herontwerp van programma's die studiesucces in bovengenoemde zin mogelijk maken en die (dus) ook de flexibiliteit van het onderwijs verhoogt. De ontwikkeling van de Associate degree is een (eerste begin) van een vorm van differentiatie in de beroepskolom.

Het is dan ook de vaste overtuiging dat zonder student- en maatschappijgerichte flexibilisering en profieldifferentiaties van het onderwijs in de beroepskolom het doorstroom- en rendementsprobleem nooit zal worden opgelost en ook de toegankelijkheid van het (hoger) onderwijs niet wordt verbeterd.

Tot zover de drie fundamentele onder de beroepskolom en bouwstenen voor een (regionaal) structureel perspectief op de beroepskolom^{7 8}.

2.2 Flexibilisering

Omdat flexibilisering een gezamenlijk en dominant aspect van de beroepskolom en (dus) van de regionale samenwerkingsverbanden zal zijn, geven we hier een nadere motivering en een eerste uitwerking van de flexibilisering in termen van profileringsvormen in de beroepskolom.

Het (voorlopige) denkkader is dat we flexibilisering, als startpunt, vanaf de bovenkant van de beroepsopleidingenkolom uitwerken, waarna en waarop andere delen van de kolom de talentontwikkeling van studenten en de onderwijsflexibilisering kunnen (in)richten.

⁷ Zie voor een uitgebreider literatuuronderzoek en onderwijsinhoudelijke analyse van de doorstroom vmbo-mbo-hbo "Fundamentnotitie Toptraject" Bouwstenen voor een succesvolle leerweg vmbo-mbo-hbo", Saxion Hogescholen, Ritzen & Mittendorf, 2016.

⁸ Voor een concrete uitwerking van een leerweg vmbo-mbo-hbo in de sector techniek, zie ook het project "Talent Ontwikkeling Techniek" (TOT) uit de regio Dordrecht/Gorinchem/Rotterdam, Da Vinci College, Van Diggelen, 2016

Teneinde:

1. het hbo-onderwijs te bevrijden van haar dwangmatige en niet succesvolle homogenisering van de instroom⁹, ook wel het 'iedere instromer in dezelfde mal persen' genoemd,
 2. het beroepenveld meer benodigde variaties van hbo-profielen aan te bieden, en
 3. de kansrijke toegankelijkheid en doorstroom te bevorderen,
- dienen in de programmalijnen in het hbo meer flexibele uitstroomprofielen van hbo-Bachelor en hbo-Ad-afgestudeerden te ontstaan. De door velen als *trilemma* ervaren opdracht (meer hoger opgeleiden, meer kwaliteit en minder uitval) kan met flexibilisering van dergelijke hbo-uitstroomprofielen beter worden gerealiseerd dan met ongewijzigd beleid ter zake. De beoogde flexibilisering draagt tevens bij aan de mogelijkheden voor persoonlijke talentontwikkeling van leerlingen en studenten.

Aan welke typen profilering kan op basis van het bovenstaande worden gedacht?

Eerst mag worden opgemerkt dat de huidige streaming van hbo-leerwegen zoals met Ad-programma's (straks eigen opleidingen), honours-programma's en de driejarige opleidingen voor vwo'ers al goede aanzetten zijn tot flexibilisering en maatwerk.

Meer onderwijsdifferentiatie is tevens een antwoord op het trilemma (...). Daarvoor is het nodig dat hogescholen gericht op bepaalde groepen studenten scherpere en meer herkenbare onderwijsprofielen kiezen. Ik ben bereid dit pad van verdere differentiatie en maatwerk te ondersteunen (...)

Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025, pag. 22

Gelet op aanleg en beroepsperspectieven van instromers en gelet op de oorzaken van studievertragingen op dit moment is verdere profilering van hbo-afgestudeerden noodzakelijk en mogelijk. Te denken valt aan (een domeinspecifieke mix van) leeruitkomsten die terugvallen op een beroeprelevant en goed te definiëren onderscheid binnen opleidingen die keuzes bieden in:

- meer praktijkgericht, dan wel meer theoriegericht (academisch getint) onderwijs,
- bredere dan wel smallere, meer beroepsspecifiek onderwijs,
- monodisciplinair gericht dan wel meer multidisciplinair gericht onderwijs,
- meer ondernemingsgericht, dan wel meer onderzoeksgericht onderwijs.

Vooralsnog wordt hierbij geen onderscheid gemaakt tussen, of aan voorsortering gedacht van, mbo- of vo-leerlingen. Wel ligt het in de rede om hbo-leerwegen voor mbo'ers te ontwikkelen die meer recht doen aan verscheidenheid met betrekking tot hun leerstijl, belangstelling en ont-plooiingskansen. Er kunnen daarbij keuzes gemaakt worden uit bovenstaande profielen.

2.3 Toegankelijkheid

Een optelsom van de uitgangspunten en flexibiliteit zal ook leiden tot een meer student- en loopbaangerichte visie op toegankelijkheid van onderwijs, dat verder gaat dan alleen drempel-loze toelating en instroom in opleidingen waarvoor studenten aantoonbaar onvoldoende geschikt dan wel toegerust zijn. Optimale ontwikkeling van talent *binnen een flexibel aanbod van hbo-leerwegen in of tussen opleidingen* kan zeker gebaat zijn bij aanscherping van toelatingsvoorwaarden die garantie bieden op meer studiesucces en bredere toegankelijkheid tot de arbeidsmarkt. Vanuit student- en opleidingsperspectief gaat het dan niet meer alleen om ver-groting van de hbo-onderwijsdeelname ('meer studenten') maar vooral om deelname van 'meer geschikte studenten' voor een opleiding - desnoods met verlies van studentdeelname aan

⁹ Niet altijd succesvol gelet op het diplomarendementen en op het verlies aan opleidingsinhoud door de onderwijstijd die besteed wordt aan reparatie- en bijspijkerprogramma's.

bepaalde opleidingen. Bedrijfseconomisch hoeft dat voor hbo-opleidingen geen probleem te zijn om dat thans grote aantallen (vertraagde) studenten onbekostigd deelnemen aan onderwijs. Zowel politiek als ook regionaal zou een nieuwe visie op toegankelijkheid ontwikkeld moeten worden als onderdeel van een structureel regionaal perspectief op de beroepskolom.

3 Adviezen omtrent versterking van regionale samenwerking

Zoals gezegd zal er in het onderwijsstelsel geen aparte sector 'beroepsopleidingen' komen, met een eigen OCW-directie, onderwijskoepels, inspectie etc., die voor stimulerende beleidsontwikkeling en aansturing kan zorgen. Wel is er een (specifiek) landelijk overleg rond Regionale Associate Colleges (AD7), maar het is nog niet helemaal helder wat de positie ervan is binnen onder meer de Vereniging Hogescholen.

Het gaat om samenwerking en afstemming tussen de huidige stelseldelen. Samenwerking en afstemming moet dus uit de regio's komen: samenwerking tussen vo-scholen, ROC's, AOC's, vak-scholen, hogescholen en het regionaal beroepenveld. Hierbij zullen zeker verschillen per regio (moeten) ontstaan, afhankelijk van het structureel perspectief op de beroepsopleidingenkolom dat in een regio het draagvlak voor samenwerking vormt. Daarmee is de eerste functionele eis gegeven.

3.1 Structureel perspectief

Ontwikkel voor de eigen regio een structureel perspectief op de beroepskolom als gemeenschappelijk baken voor samenwerking.

Daarin wordt beschreven waar de samenwerking zich op richt in termen van:

1. (mate van) fluïde overgangen tussen de sectoren¹⁰, de mate van vervlechting en ontschotting (verticaal en horizontaal) van doorlopende opleidingen in de kolom en het opstellen van doorlopend *raamleerplannen* die daar onder liggen.
2. betekenis van de beroepsopleidingenkolom voor het regionaal beroepenveld en de functie voor het levenlang leren in en om de beroepskolom, waarin ook positie van de Ad wordt betrokken alsmede andere (bedrijfs)kwalificaties (mogelijk te koppelen aan portfolio's van studenten, ook als ze om allerlei redenen tussentijds het onderwijs moeten of willen verlaten).
3. visie op de relatie tussen: toegankelijkheid van onderwijs, de persoonlijke ontplooiing van de studenten (talentontwikkeling) en de wensen van het beroepenveld; tevens zou de betekenis van het volgen van een of meerdere keuzedelen 'Keuze Voorbereiding HBO (KVH)' op de toegankelijkheid van opleidingen kunnen worden betrokken.
4. keuzes voor de eindprofielen van de hbo-afgestudeerden en de mogelijkheden die dat voor het vmbo, het mbo en het havo kan hebben in relatie met bovenstaande punten.

PM: Overweeg ook om niet altijd over de beroeps'kolom' te spreken. Kiezende leerlingen en ouders kunnen bij het begrip 'kolom' het idee krijgen dat een vast, onontkoombaar traject (keurslijf) moet worden bewandeld. Het gaat juist over meer flexibele leerwegen gericht op talentontwikkeling en naar een kansrijk eindresultaat, zowel 'verticaal' in de opleidingshiërarchie als ook 'horizontaal' binnen elkaar aanvullende opleidingen (zoals het geval is met 'joint degrees'). Ook kunnen de gewenste en mogelijke verbindingen met bedrijfsopleidingen een onderdeel van het perspectief zijn.

3.2 Probleemanalyses

Ontwikkel en beschrijf regionaal de door alle betrokken geledingen en sectoren in de keten gedragen volledige, domeinspecifieke verklaringen voor het geringe studiesucces en doorstroom en oplossingsrichtingen daarvoor¹¹.

¹⁰ Zie ook: "Overgangen in het onderwijs. Drie denkrichtingen voor oplossingen", TIAS, Waslander, 2016

Te vaak wordt van het doorstroom- en aansluitingsprobleem één specifiek probleemaspect bij de kop gepakt en worden alle kaarten op dat ene aspect ingezet om te laten zien 'dat er hard aan wordt gewerkt'. De veelheid van factoren, omstandigheden, opleidingskarakteristieken, vooropleidingkenmerken etc., leren echter dat er geen panacee is voor het oplossen van de doorstroomproblematiek. Binnen regionale samenwerkingsverbanden zou een domeinspecifieke analyse moeten plaatsvinden op een aantal doorstroomaspecten in alle schakels binnen de kolom. Te denken valt zeker aan:

- vakinhoudelijke aansluitingen in de keten,
- pedagogisch/didactische omslagen in de keten, in het bijzonder de gestage omslag van inductief naar deductief onderwijs in de trajecten vmbo-mbo-hbo en havo-hbo,
- nieuwe leeromgevingen voor de instromers, waaronder de veranderingen in de werkvormen, leermiddelen en benodigde leervaardigheden; eigen leeromgevingen voor onder meer de Ad-opleidingen,
- managen van de verwachtingen van leerlingen en de daarop gerichte doorlopende en geïntegreerde loopbaan- en studiekeuzebegeleiding.

Er is meer dan voldoende onderzoeksliteratuur beschikbaar om bovenstaande vier aspecten op maat, domeinspecifiek en regionaal uit te detailleren en keuzes te maken¹². Een algemene ervaring is dat ook gebrek aan structuur, duidelijkheid en regelmaat voor (beginnende) studenten en de geringe sociale binding van studenten met de schoolorganisatie bronnen van aansluit- en doorstroomproblemen zijn van bovengenoemde vier punten.

Analyseer uiteraard ook waarom in de vervolgfase in de kolom studievertraging en uitval optreden en handel er naar in de latere onderdelen van de opleiding. Doorstroomproblemen zijn doorgaans breder (complexer) dan alleen aansluitingsproblemen.

3.3 Samenwerking in de doorstroom op micro-niveau

Ontwikkel zowel bestuurlijke samenwerking als ook samenwerking tussen docenten van voor- en vervolgopleidingen.

Onder aansluitdeskundigen in Nederland wordt algemeen ervaren dat de meest effectieve en duurzame doorstroomactiviteiten worden bereikt indien docenten en personeel uit voor- en vervolgopleidingen gezamenlijk activiteiten ontwerpen en vervolgens gezamenlijk uitvoeren.

Tevens is het goed om te beseffen dat acties gericht op versterking van doorstroom en studieresultaten nooit vanuit en door één sectordeel van de beroepskolom kunnen worden gestart en uitgevoerd. Zowel aanleverend als ontvangend onderwijs dienen daarvoor de experts te leveren en zijn tevens medeverantwoordelijk voor de uitvoering van de gezamenlijke activiteiten.

Dat kunnen (*afhankelijk van de probleemanalyses en het regionaal beleid*) bijvoorbeeld activiteiten zijn op het niveau van:

- opstellen van een gezamenlijk structureel perspectief en waar mogelijk een kaderleerplan voor curricula van doorlopende opleidingen in vmbo, mbo en hbo,
- uitvoering van doorlopende loopbaan- en studiekeuzebegeleiding, inclusief het gezamenlijk ontwerpen en onderwijzen van loopbaancompetenties en hbo-doorstroomcompetenties, waaronder vereiste studievaardigheden,
- gezamenlijk uit te voeren projecten met vmbo-, mbo- en hbo-studenten,

¹¹ Voor een inventarisatie van analyses zie ook de adviesnota: "Mogelijke verklaringen van de daling van studieresultaten van mbo'ers en havo'ers na 5 jaar voltijd hbo-studie", Van Asselt, 2015.

¹² Zie ook: "One size fits all? Differential effectiveness in higher vocational education" - promotieonderzoek Rijksuniversiteit Groningen, Kamphorst, 2013.

- samenwerken in de diverse generieke en domeinspecifieke keuzedelen 'Keuzedeel Voorbereiding HBO (KVH)' in het mbo,
- ontwikkeling van studiematerialen in gezamenlijke docent-ontwikkelteams,
- het gezamenlijk uitvoeren van bijspijkeronderwijs voor knelpuntvakken.

3.4 Kwaliteitszorg

Maak afspraken over wat onder kwalitatief onderwijs wordt verstaan en hoe dat 'doorlopend' en samenhangend in de kolom bewaakt en bijgestuurd kan worden.

Betrek ook de kwaliteit van de organisatie van de regionale samenwerkingsverbanden in de systematiek van de kwaliteitszorg van de deelnemende scholen.

...dat er in het hoger onderwijs zorgen en klachten leven over kwaliteit en schaalgrootte. En dat het tegelijk niet ontbreekt aan de dynamiek, creativiteit en verbeelding die nodig zijn om de toekomst van het hoger onderwijs vorm te geven.

Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025, pag. 1

Over kwaliteit in termen van flexibiliteit, van talentontwikkeling en van beroepenveld-relevante diversiteit in hbo-uitstroomprofielen zijn al uitgangspunten geformuleerd.

De volgende onderdelen - die meer betrekking hebben op de kwaliteit van onderwijsleerprocessen in de beroepskolom en de organisatie ervan - kunnen binnen regionale samenwerking worden uitgewerkt in concrete activiteiten.

3.4.1 De kwaliteit van de interactie docent-student

Het gaat dan om de mate waarin docenten met leerling/studenten communiceren en elkaar informeren over de lopende onderwijsactiviteiten. De volgende zaken mogen worden verondersteld:

- Docenten (en overig personeel) hebben hoge verwachtingen van studenten, hebben weet van de voorkennis van alle studenten en handelen daarnaar, geven regelmatig en tijdig feedback op de leerresultaten van studenten en kunnen aangeven waarom leeruitkomsten van belang zijn en waar ze – in de opleiding en/of in de beroepsuitoefening – worden toegepast.
- Docenten toetsen hetgeen zij onderwezen hebben, en niet alleen de aanleg van de student. Leerlingen en studenten besteden voldoende tijd aan de studie¹³, zijn voldoende vasthoudend en gericht op samenwerking en geven tijdig aan wanneer iets niet wordt begrepen en vragen daarbij om feedback van de docent en/of loopbaanbegeleider.

Genoemde kwaliteitsaspecten worden (niet vrijblijvend) in het eigen schoolbeleid toetsbaar geconcretiseerd en in de regionale beroepskolom als leidraad voor een kwaliteitscultuur opgepakt. Zo ligt het voor de hand dat voor deze aanpak meer ruimte in de tijdsvergoeding voor een docent wordt bestaat – een maatregel die zich zonder meer zal terugverdienen.

3.4.2 Mogelijke kwaliteitscriteria

Binnen de samenwerkingsverbanden worden streefnormen opgesteld die – mede – door de samenwerking moeten worden gerealiseerd. Bijvoorbeeld:

- De mate van tevredenheid van studenten en van docenten over de kwaliteit van de interactie en communicatie tussen docent/personeel en studenten.

¹³ Verhoging van de bestede studietijd kan gestimuleerd worden door meer (eigen) keuzemogelijkheden voor studenten in hun programma, meer competitie tussen studenten en meer toepassingsgericht onderwijs en meer ervaringsleren.

- De percentages van studenten die een honours-programma willen/kunnen volgen, of willen doorstromen naar een WO-masteropleiding.
- Het maximum percentage omzwaaiers of uitvallers in een vervolgopleiding.
- De mate van tevredenheid van studenten over de inzet en de effecten van de doorlopende loopbaan- en studiekeuzebegeleiding.
- Opinies van studenten over onderwijskwaliteit en aansluitingen in de beroepskolom en over de (gezamenlijk) uitgevoerde docentactiviteiten.
- Het minimum percentage afgestudeerden dat snel in een baan op het beoogde niveau aan het werk kan.

3.4.3 Gedeelde onderwijskwaliteitszorg en -afspraken

De samenwerkingspartners zouden tenminste twee criteria kunnen opstellen die onder gezamenlijke verantwoordelijkheid van de voor- en de vervolgopleidingen vallen en in beider kwaliteitszorgprogramma's een toetscriterium zijn.

Er kan een nieuw systeem van kolom-kwaliteitszorg ontstaan waarin de gedeelde criteria worden bewaakt mede via gemengde panels van aspirant-doorstromers en studenten die in de vervolgopleiding al enige tijd doende zijn en via eigen opleidingscommissies.

Kenmerken van kwaliteitszorg bij organisatie van regionale samenwerking in de keten¹⁴

In de keten is enerzijds sprake van onderkenning van autonomie, maar van ook een 'uitgesproken' principe van wederzijdse afhankelijkheid. Wederzijds vertrouwen is daarvoor de basis. Het transparant communiceren over de doelen en strategieën binnen de eigen v(mb)o-, mbo-, hbo- en havo-instellingen kan dan functioneel worden benut en de doelen kunnen elkaar versterken. Aan de organisatie van effectieve samenwerking dienen toetsbare criteria te worden gesteld. Te denken valt aan:

- Gezamenlijk vaststellen van de doelen en de doelstellingen van de samenwerking, de regievoering, de inzet van personeel en het delen van de kosten en baten.
- Tijdig communiceren over veranderingen in de eigen onderwijsorganisaties en onderwijsinhouden, en over verantwoordelijkheden en beslissingsbevoegdheden binnen de deelnemende instellingen.
- Formuleren van wensen en eisen die gesteld worden aan de beschikbaarheid van informatie over leerlingenaantallen en onderwijsprogramma's van aansluitende opleidingen en van wensen en eisen betreffende de beschikbaarheid (en bespreekbare terugkoppeling) van leerresultaten van doorstromers.
- Opstellen van niet vrijblijvende regionale samenwerkingsconvenanten tussen de betrokken scholen uit de beroepskolom. Daarin wordt verwoord wat de beoogde doelen en doelstellingen zijn van de samenwerking alsmede de faseringen daarvan, welke activiteiten worden ontplooid en door wie, hoe de regievoering is geregeld, op welke wijze afspraken in de eigen kwaliteitszorgsystemen een plek hebben en hoe de kosten en baten worden verdeeld. Deze convenanten hebben de status van bestuurlijke samenwerkingsovereenkomsten tussen scholen en behoeven goedkeuring dan wel advisering van de medezeggenschapsraden.

“Vroeger waren de leerlingen goed geschoold, wat ze nu niet meer zijn. In die tijd stond de wereld er beter voor”.

Thomassin von Zerklare - (kort na 1200)

¹⁴ Zie ook: “Ketensamenwerking in het Onderwijs”, Centre of Public Innovation, Kool en Bekkers, 2009

4 Adviezen over de rol van overheden

De overheid heeft de verantwoordelijkheid te zorgen voor een toekomstbestendig onderwijsstelsel dat kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid borgt. Ik wil deze verantwoordelijkheid meer vormgeven vanuit vertrouwen, waarin de student centraal staat, de docent weer eigenaar is van het onderwijsproces, de instelling ruimte krijgt voor vernieuwing en waarbij er een betere balans is tussen de baten en de lasten.

Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025, pag. 18

We benoemen tenslotte een aantal adviezen die overwogen kunnen worden om de beroepskolom meer gestructureerd vorm en inhoud te geven alsmede de mentale en/of financiële ondersteuning van regionale samenwerkingsverbanden te stimuleren - teneinde een beroepskolom concreet te realiseren.

4.1 Geadresseerd aan het collectief van onderwijsinstellingen en onderwijskoepels

1. Versterk het bestuurlijk en strategisch overleg tussen de onderwijskoepels van het vo, het bve en het h(b)o. Versterking van de huidige bestuurlijke samenwerking en afstemming tussen de koepels maakt het mogelijk de onderwijsontwikkelingen (de bewegende oevers) beter op elkaar te kunnen afstemmen en de regionale samenwerking in de beroepsopleidingenkolom te kunnen structureren, stimuleren en faciliteren.
2. Ontwikkel op gezamenlijk bestuurlijk niveau een visie op de beroepsopleidingenkolom inclusief een structureel perspectief daarop.
3. Stel in het overleg met de sociale partners, bijvoorbeeld binnen de A&O-fondsen (na- en bijscholing van docenten) en de sectorkamers van de SBB, de problematiek met betrekking tot de beroepskolom aan de orde. Er kunnen adviezen worden gegeven dan wel opgevraagd, die bijdragen aan versterking van de doorstroom en flexibiliteit in de beroepskolom.
4. Zorg ervoor dat regionale samenwerkingsverbanden de in deze notitie genoemde aspecten (hoofdstuk 2 en 3) als checklist kunnen hanteren.

PM: Meer direct gericht op concrete samenwerking binnen de regio gelden bovenstaande zaken ook voor provincies en gemeenten – waarbij mede kan worden gedacht aan de verdere ontwikkeling van Regionale Associate Colleges.

4.2 Geadresseerd aan het ministerie van OCW

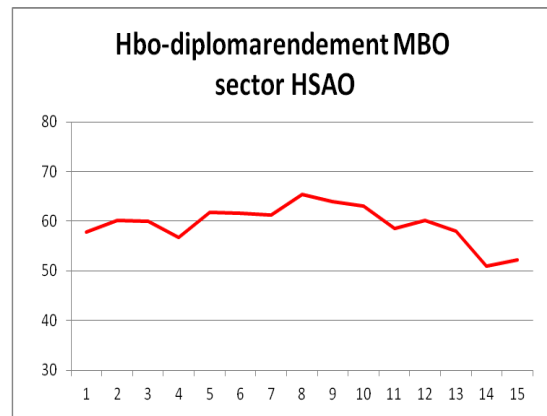
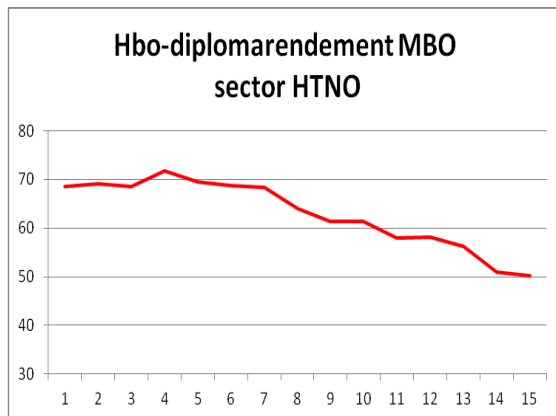
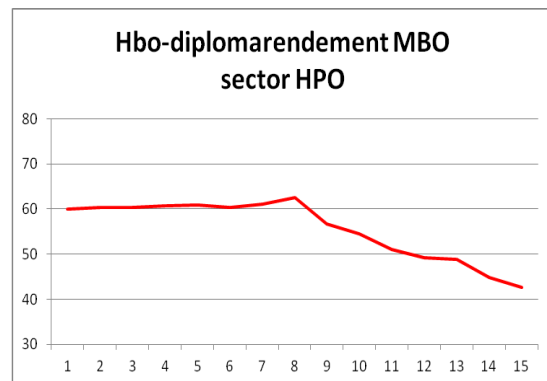
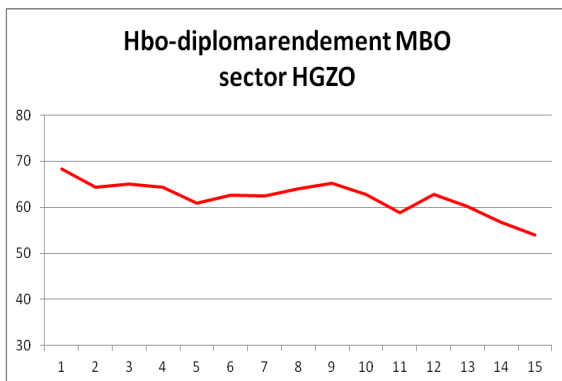
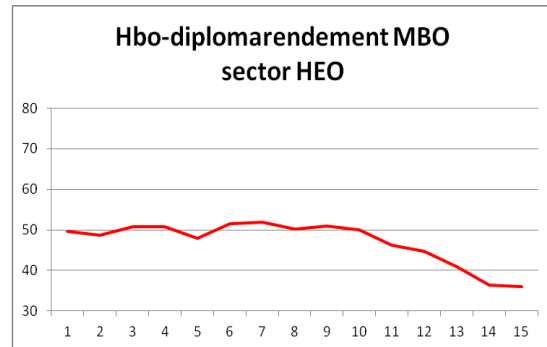
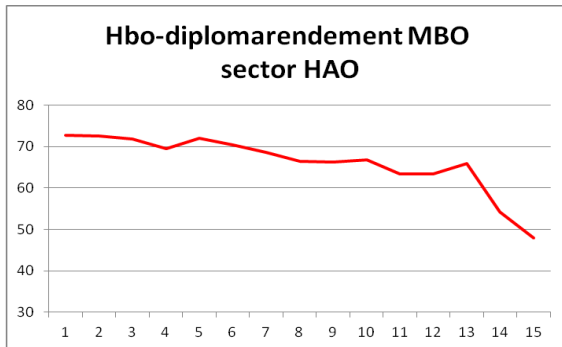
5. Hanteer bij financiële facilitering vanuit OCW van regionale samenwerkingsverbanden in de beroepskolom de in hoofdstuk 3 geadviseerde punten omtrent de samenwerking; te zien als start- en evaluatiepunten.
6. Richt een informatie- en uitwisselingsnetwerk in, gericht op de disseminatie, kennisverbreding en monitoring van initiatieven, procedures en uitkomsten van regionale samenwerkingsverbanden; zoek naar mogelijkheden om reeds in 2017 het landelijke netwerk voor te bereiden en op te zetten, om het voor de regionale samenwerkingsverbanden mogelijk te maken te anticiperen op de door OCW beoogde aanpak, voortvloeiend uit de Strategische Agenda voor het hoger onderwijs;
7. Neem in de komende kwaliteitsafspraken met het hoger onderwijs expliciet gevalideerde definities en kwaliteitscriteria voor studiesucces in de beroepskolom op;

8. Neem bij veranderingen in de structuur, de planning, de inhoud en de examinering van het onderwijs in het vmbo, mbo, havo of hbo - die de goedkeuring van de overheid behoeven dan wel tot wetswijziging leiden - een vaste paragraaf op voor alle consequenties voor en effecten op de vooropleidingen en vervolgopleidingen van de aangegeven veranderingen. Deze paragraaf wordt in het beoogde overleg uit punt 1 aan de orde gesteld en van commentaar voorzien;
9. Maak het mogelijk dat eventuele financiële ondersteuning vanuit OCW van hogescholen, gericht op het inrichten en uitvoeren van regionale samenwerkingsverbanden, ook (indirect) kunnen worden besteed dan wel kunnen doorwerken in het mbo - en waar relevant in het vmbo-onderwijs, gelet op het feit dat de beroepskolom een samenhangend en gelijkwaardig perspectief kent.
Leid het er tevens toe dat deze (aanvullende) financiële steun aan hogescholen voor regionale samenwerking vmbo-mbo-hbo beschikbaar komt binnen de hbo-lumpsum-financiering. Dit wordt geadviseerd omdat uitwisseling van ervaringen zoals in het beoogde informatie en uitwisselingsnetwerk gebaat is bij activiteiten die *alle* regio's ondernemen en dat dit veel minder het geval is bij het inzetten van een beperkt aantal regio's die specifieke projecten krijgen toegewezen;
10. Neem waar nodig (als OCW samen met onderwijskoepels wettelijke belemmeringen weg als het gaat om de gezamenlijke onderwijsuitvoering en -ontwikkeling, uitgevoerd door docenten en studenten binnen de gehele beroepskolom);
11. Geef een nieuw elan aan de bezinning op en discussie over wat moet worden verstaan onder toegankelijkheid van onderwijs vanuit het studentperspectief op studiesucces.

=====

Bijlage

Diplomarendementen van mbo'ers in het hbo na 5 jaar voltijd-hbo-studie, gemeten per uitstroomjaar 2001 tot en met uitstroomjaar 2015. Het betreft dus de mbo-instroomers vanaf 1996 tot en met die uit 2010 na 5 jaar hbo-studie. Verticaal staan de diploma-rendementspercentages uitgezet tegen horizontaal de uitstroomjaren^{15 16}.

¹⁵ De grafieken zijn een bewerking van de gegevens van de Vereniging Hogescholen; Feiten en Cijfers, geraadpleegd per augustus 2016.

¹⁶ Voor nadere analyses en verklaringen: "Mogelijke verklaringen van de daling van de studiesuccessen van mbo'ers en havisten na 5 jaar voltijd hbo onderwijs", Van Asselt, 2016.

